

A FRANCIA FIATALOK ÉS AZ OLVASÁS

LŐRINCZ JUDIT

A francia szaksajtó és a könyvszakmában dolgozó kollégák személyes véleményükben is nosztalgiával idézik azokat az időket, amikor a francia tudományos és ismeretterjesztő művek példányszámai felszöktek, zsebkönyvek formájában a bestsellerek példányszámával vetekedtek. (A franciák olvasmányszerkezetében a non-fiction évtizedek óta nagyobb arányban van jelen, mint a magyarokéban, s ez a kiadási struktúrára is érvényes.) A hatvanas években a „tiszta tudás könyvei beépültek az élő kultúrába” olvashatjuk Pierre *Nora*: Irjatok csak, nem fognak olvasni benneteket című írásában.*

A hetvenes évek második felétől a piac drámai beszűkülése, a háztartások vásárlóerejének csökkenése jellemző. A kulturális válság legérzékenyebb pontjait a szerzők és a közönség, az oktatók és a diákok, a kulturális szakemberek és a kulturális gyakorlat közötti viszonyban jelöli meg. Vége a lázadás kamaszos kultúrájának, amely először is valami mást keresett, mint amit az egyetemi programok előírtak, majd megpróbálta elfogadtatni ezt az akadémikus tekintélyekkel. Minden, ami az avantgarde köntösében jelentkezett, figyelmes és aktív közönségre talált a lázadó fiatalság körében.

A Sorbonne elüldözte *Az örület története* szerzőjét, *Foucault*-t, a diákközönség rá szavazott. Ma a kultúrát vitató kultúra nem kap helyet a könyvekben. Az új tudástípus a részletekben gyökerezik. A közönség étvágya messziről kielégíthetetlennek látszik, de tulajdonképpen klasszikus inflációs folyamat tanúi vagyunk. Sokasodnak a sorozatok, amelyek nivellálják a jót és rosszat, és végül a mellékesbe fojtják a lényegét, jegyzi meg *Nora*.

A francia kulturális minisztérium felmérései szerint** a 15–24 éves fiatalok 91,1%-a olvas, ez a statisztikai adat azonban nagyon sok problémát takar, melyek jelentős részével foglalkozom még a későbbiekben.

Nézzük meg előbb a könyvtárlátogatókra vonatkozó adatokat.

Ki látogatja a közkönyvtárakat?

1973 óta a közkönyvtárak látogatottsága valamelyest nőtt. A 15 éven felüli franciák 14,3%-a tagja valamilyen könyvtárnak, ez az arány 1973-ban 13,2% volt. Ami a könyvtárlátogatás gyakoriságát illeti, ezen a téren nem túl nagy a fejlődés. A tanult népességnek az a része, amelyik legalább havonta egyszer elmegy a könyvtárba, 10%-os nagyságrendű.

* NORA, Pierre: *Écrivez, on ne vous lira pas.* = *Le débat* Paris, Gallimard. 1982.

** Lire et faire lire

Össességében csak a városi könyvtárak közönsége gyarapodott az elmúlt nyolc év folyamán: a beiratkozottak aránya az 1973-as 0,7%-ról 1981-ben 8,5%-ra nőtt. A városi könyvtárba való beiratkozás, az ilyen típusú intézmények látogatása valamivel népszerűbb a nők körében. Sokkal változatosabb a kép, ha figyelembe vesszük az életkort, a szociális-szakmai kategóriát, az urbanizációs fokot, valamint a megkérdezettek képzettségi szintjét. A beiratkozás aránya legnagyobb: a 15–19 éves fiataloknál (22,4%), a felső káderek és a szabadfoglalkozásúak háztartásához tartozó személyeknél (27,9%), a középiskolás és egyetemista diákoknál, a tanulóknál (36,8%). a párizsiaknál (20,7%), az érettségizetteknél és diplomásoknál (27,4%).

Ezzel szemben a legkisebb az arány: a hetven éven felülieknél (8,4%), a kiskereskedőknél és kisiparosoknál (8,2%), a szakmunkásoknál, segédmunkásoknál és a szolgáltatások személyzeténél (7,8%), a kis községekben (8,7%) és a végzettség nélküli népességben (5,9%).

A könyvtárak jelenlegi formájukban sajnos a legtöbbször nem teszik lehetővé, hogy a többség valóban eljusson a könyvhöz, és ez nemcsak méret, szám vagy területi elosztás kérdése (bármilyen nagy is e tényezők jelentősége). Végig kell gondolni a potenciális olvasók életstílusát, elemezni kell ellenállásukat, amely megkérdőjelezi az intézmény létét. Az élet más színterein a munkahelyen, a lakóhelyen, a szórakozóhelyeken is fontos, hogy könyvek legyenek éppúgy, mint a kórházban, de még a börtönben is. Meg kell könnyíteni az embereknek, hogy szabadon eljussanak a könyvekhez, ennek érdekében a kulturálisan legkedvezőtlenebb helyzetben lévő helyeken a lehető legmesszebbmenő figyelembe kell venni a létező kulturális szokásokat. Minden megoldás jó, ami lehetővé teszi, hogy azok az emberek, akik a legkevésbé olvasnak, egy kicsit többet olvassanak. Ebből a szempontból nézve rossz könyv nincs. Tehát az olvasói magatartás fejlesztése érdekében hasznos ha végiggondoljuk a könyvtárak működését, az ellenállást, amelyet bizonyos rétegeknél kiváltak, és működésük korlátait. A nyitvatartás kérdésén túl a katalógus és a könyvek osztályozása gyakran akadályt jelent a könyvek szabad használatában, állapítja meg a Kulturális Minisztérium felmérése.

A *Georges Pompidou Központ Tájékoztató Közkönyvtárában* felmérést végeztek arról, hogyan veszik birtokba a látogatók a könyvtárat, ahol a különféle tömegkommunikációs eszközök együtt és nem egymástól elszigetelten vannak jelen.

A közönség magába foglalja a „műszaki elitet”, és a „virtuális analfabétákat” is. Érdeklődési körével összefüggésben, egy pontosan meghatározott kérdés ürügyén meghódítja a „multimédia” birodalmát. A *Beabourg* * használói (szabadegyetemek hallgatói, középiskolások, nyugdíjasok, munkások stb.) teljesen belemerülnek ebbe az ismerettengerbe, ahol kompetenciájuk pótolhatja olvasási nehézségeiket. Autódidakta módon járnak el, ez a módszer egyik tömegkommunikációs eszköztől a másikhoz utalja őket (az audiovizuális eszközöktől a könyvhöz és fordítva) arra készítetve, hogy fokozatosan bővítsék „kutatói” területüket, ismereteiket. Ez az eljárás, amelyet „merítőhálós technikának” neveztek el, lehetővé teszi a szisztematikus haladást a differenciálatlan ismerettengerben, egy meghatározott kapaszkodó pontból kiindulva. Sok lehetőség adódik az elkalandozásra, és ez módot nyújt a kulturális kutatási terep állandó szélesítésére.

* A Pompidou Központ népszerű neve

A fiatalok és a könyvtár

Nincs közmegegyezés a kamaszok és az ifjúság könyvtárára és könyvtárhasználatára vonatkozóan. A gyermekkönyvtárak 15 éves korig fogadják olvasóikat, a felnőtt könyvtárba 15 éves kortól lehet beiratkozni általában, de vannak olyan könyvtárak is, melyekben csak 17, 18 éves kortól kölcsönözhetnek. Egyéni megoldások is születnek, van ahol hajlékonyabb az átmenet, s szülői beleegyezéssel 13 éves kortól gyerekkönyvtári olvasójeggyel is lehet a felnőtt részleget látogatni. A könyvtárosoknak sokkal személyre szabottabban kell fogadniuk a felnőtt könyvtárba kalauzolt kamaszokat, hiszen ők még a katalógushasználat helyett is szívesen kérnek tanácsot.

A könyvtárosok megfigyelései és a vizsgálati adatok* tanulsága egybehangzóan jelzi, hogy a 13 és 15 év közötti olvasók száma kisebb, mint a 9–12 év közöttieké. Milyen okokkal magyarázzák ezt a francia könyvtárosok?

Ebben az életkorban az ízlés eklektikus, néhányan Zoláról Vianra térnek átmenet nélkül, azután Vernéhez térnek vissza. Szükségletük, hogy ilyen „varga-betűket” írjanak le. Catherin *Langevin** könyvtárosként vallja „Nem szeretem azt mondani, hogy ez nem neked való. Úgy látom ez rosszul esik, és zavarba ejt. Inkább azt mondom: Próbáljuk ki, nézzük meg!” Néha valóban nehéz a fiataloknak „saját méretre” olvasnivalót találni. Életkori sajátosságaikból adódóan kíváncsiak önmagukra, a ki vagyok, mi végre élek, milyen vagyok problémái mélyen izgatják őket. A felnőtt szem csalhat, az ilyen erős identitás-keresésre nem adnak választ azok a könyvek, amelyek arra alkalmasak, hogy a felnőtt újra élhesse kamaszkorát. Hogy az ifjúság és az olvasás problémája mennyire fontos kérdés, azt jelzik a párizsi Georges Pompidou Kulturális Központban időről időre a tárgyban rendezett konferenciák is. Elméleti szakemberek, szociológusok, pszichológusok, tanárok, kiadók és könyvtárak munkatársai találkoznak, hogy sokféle szemszögből vitassák meg az ifjú olvasók és nem olvasók problémáit.

Ha a gyerekkor nem költői, paradicsomi lét, ez a kamaszkorról még inkább elmondható. Az a mozgalmasság és törekenység, ami az érzelmi életet uralni látszik, sok nehézséget, vihart és kényelmetlen helyzetet jelent Pierre *Mannoni*** nizzai egyetemi tanár szerint is:

- A fizikai lét szintjén valóságos szomatikus felfordulásról kell beszélni, az aktivizált hormonok hatása alatt a lélek is nagy kanyarokat tesz, a fiú testében a férfi, a leány testében a nő formálódik.
- Intellektuális szempontból az ifjú a formális műveletekhez szokik, az absztrakciókhoz, a tervezéshez és az elméletképzéshez. Az érettség hiánya és az érzelmi viharok felelősek azért, hogy ezeket az új eszközöket még nem tudja birtokba venni.
- A fiatal keresve saját személyisége megerősödését, gyakran ellenállásban van, lázad, rosszul uralja impulzív késztetéseit, s egyben szenved a szülői tiltásokkal való konfrontálódástól.
- A külvilág felfedezése és az érdeklődés árnyalódása flörtöt, szexuális késztetéseket eredményez, az utazás, a sport ennek áthelyeződési módjai – ezek jelentik az olvasás versenytársait – foglalja össze Pierre Mannoni.

* Trousse – Livres n° 20. Paris. 1980. okt.

** La Revue des livres pour enfants. 1979. júl.

A magas technológiai szint maga után vonja azon tudományos diszciplínák kitüntetett presztízsét, amelyek a matematikán alapulnak. Anélkül, hogy a matematika fontosságát tagadnánk, azt gondoljuk, hogy az iskolai és szakmai kiválasztódás kizárólagos alapjának megtenni, tévedés. A számítógép fétise, miszerint „szimulálja az egész univerzumot” hat a gondolkodásmódra. „A diákok az irodalmat megvető tanárok büntársaivá szegődnek” állapítja meg a nizzai egyetemi tanár.

Civilizációnk az audiovizuális közlési rendszerek expanziójának tanúja. Kis szellemi erőfeszítés árán hatalmas bővületében tart. Nem leértékelésüket jelenti az a tapasztalat, hogy intenzív használatuk eltávolít az írott anyagtól. Rossz beidegződéssé válhat a mások által értelmezett információ befogadása, s az írás-olvasás túlhaladottságának képzetét keltheti a fiatalokban is.

Család, iskola

Kisgyerekkorban az elsődleges szocializáció során alakulnak ki a percepciós készség keretei, melyek megengedik, vagy megakadályozzák a nyomtatott termékek használatát. Úgy tenni, mint a papa, vagy a mama otthon, ezek a szabadidős elfoglaltságok gyökerei. Ha a gyermek látja, hogy olvasnak a családban, talál is nyomdaterméket. Ha a szokásokban manifesztálódnak a kulturális értékek, és a gyakorlat kapcsolódik az iskolában megerősített értékekhez, nagy az esély arra, hogy olvasóvá váljon a gyermek. Ha a család kulturális értékei nem kapcsolódnak az iskolai értékekhez, akkor is visszautasítják az olvasást, ha gyakran érik ilyen intelmek otthon: Jobban tennéd, ha olvasnál! Tehát a család érzelmi viszonya az olvasáshoz, ez az ami rögzül, s nem az intelmek, a felszólítások.

Jean *Hassenforder* az Országos Pedagógiai Kutatóintézet (INRP) munkatársa kutatásaiban a szociokulturális háttér és az olvasás összefüggéseit vizsgálja. A hátrányos helyzet és a kulturális szokások kialakulatlansága együttjár.

A társadalmi összetevők mellett a kamaszok neme játszik fontos szerepet. Az Országos Pedagógiai Kutatóintézet adatait ismerteti Hassenforder. 4260 fiatal körében vizsgáldotak. A fiúk 22%-a, a lányok 69%-a jelentette ki, hogy szeret olvasni! A vizsgálat tanúsága szerint, az iskolának az a törekvése, hogy befolyásolja a minőséget, egyenlőtlenül érvényesül. Még a gimnazisták között is eltérés volt a kötelező olvasmányok, a XVII., XVIII. századi szerzők és a spontán választott XIX. és XX. századi szerzők olvasottsága között. André *Mareuil* Tours városának fiataljai körében végzett vizsgálata is megerősítette, hogy a spontán választott olvasmányok és a kötelezőek nincsenek egymással kapcsolatban. Az irodalomoktatás tehát olyan remekműveket kínál fel tanulmányozásra, melyek a fiatalok kulturális láthatárától távol esnek. E probléma ismerős, néhány évvel ezelőtt *Hankiss Elemér* elemezte az irodalom-tankönyvek értékszerkezetét. A „*Remekművek terrorja*” című tanulmányában* tett említést erről a jelenségről.

Az 1978-as tantervi reform óta a francia irodalomtanárok inkább nyitnak a XX. század irodalmára. Az a feltételezésük, hogy a modern művek jobban erősítik az információk feldolgozásához szükséges kompetenciát.

* Hankiss Elemér: *Érték és társadalom (Tanulmányok az értékszociológia köréből)*. Budapest, 1977. Magvető, 233–249. p.

Az oktatási intézményekben megsokszorozzák a dokumentációs és információs központokat (C.D.I.), csaknem az összes gimnáziumban létrehozták. A St. Raphael-i Saint Exupery Gimnáziumban én is meglátogattam. A mi felsőtagozatunknak megfelelő iskolák (college) 48%-ában is létesítettek ilyen központokat. Ezeknek több funkciójuk van: kapcsolódnak az oktatáshoz, információt nyújtanak a tanárok számára is, különféle kulturális akciókat szerveznek az olvasás megkedveltetésére. Ez utóbbi funkció hátterbe szorulhat, ha a tanulók és tanárok oktatáshoz kapcsolódó információs szükséglete erős. A könyvállomány nemcsak a kötelező olvasmányokra és tanári kézikönyvekre szorítkozik, hanem a természettudományi, humán- és társadalomtudományi alapművek és újdonságok is beszerzésre kerülnek.

Mit olvasnak a fiatalok?

A francia művelődésszociológiai vizsgálatok jelentős része foglalkozik olvasáskutatással. Több intézmény (CNRS, INFA, ILTAM, LASIC, INRP) keretében az utóbbi 20–30 évben számos vizsgálat zajlott le.

Odile *Altmayer** ismertetése alapján két olyan vizsgálatot említek most, mely középiskolásokat érint. Részletesebben mutatom be Nicole *Robine* munkatársainak Bordeaux és környéke munkásifiatalsági körében végzett kutatását.

14–20 év közötti, technikai jellegű érettségét adó középiskolásokhoz (Renault Szakközépiskola) fordultak a kutatók kérdéseikkel. Míg 1955-ben a könyvtárba beiratkozott fiatalok egy év alatt több mint 20 könyvet olvastak el, a 70-es évek végére és a 80-as évek elejére ez havi 1 könyvre csökkent. 1955-ben a kölcsönzött olvasmányok 66%-át, 1971-ben 28%-át tették ki a regények. A non-fiction 1955-ben nem érte el az olvasmányok 35%-át, a 70–80-as évekre 70% körül állapodott meg arányuk. A szakmához kapcsolódó olvasmányok iránti érdeklődés növekedett. A kalandregény-invázió megszűnt, 20%-ról 2%-ra, a detektívregények aránya 25%-ról 11%-ra csökkent, de ugyanakkor az értékes irodalmi művek olvasottsága visszaesett. Az iskolában a szakmai tárgyak óraszámja növekedett, míg a kulturális aktivitásokra (klubok, olvasás) szentelt idő csökkent. A kiadott művek szerkezete, és ezzel összefüggésben a könyvtárba beszerzett művek struktúrája is változott. Növekedtek az alkalmazott tudományok. (Dewy rendszer szerint: a 600-as szakhoz tartozó művek.) Ez kezdetben 7–8% volt, majd arányuk 15% körül stagnált évekig, s végül 22%-ra szökött, azaz megháromszorozódott. A filozófia, pszichológia is érzékelhető emelkedést mutat 0,2%-ról 5%-ra a társadalomtudományi művek aránya 3%-ról 6%-ra emelkedett.

A *Maison Alport-i Központi Városi Könyvtár* 1200 12–18 év közötti olvasói körében végzett kutatás szakközépiskolásokat és már dolgozó fiatalokat céltzott meg a 70-es évek végén. 1200 olvasóra 11 295 könyvet és 10 336 dokumentumot kölcsönzött, vagyis évente átlagban egy olvasó nyolc könyvet vitt el. Az alkalmazott tudományok körébe tartozó könyvek közül: repülés, asztronautika, autó-motor, elektronika kerültek az élre.

* Trousse – Livres n° 20. Paris. 1980. okt.

A természettudományos könyvek iránti kereslet is elég nagy: botanikai, zoológiai, de különösen az ökológiai problémák iránti érdeklődés növekedett. Ezzel együtt, a regények és az ismeretközlő művek kölcsönzési aránya nagyjából kiegyenlített 48–48% körül mozog, és ebből 3% a képregény.

Gyakorisági sorrendben a legolvasottabb szerzők: Zola, Cronin, Pagnol, Verne, Troyat, Steinbeck, Vian, Bazin, Benjamin, Buck, Gide, Balzac. A szerzők egy része a kötelező olvasmányok szerzője, más részük ismert klasszikusok (Zola, Balzac), vannak közöttük olyanok, akiknek írásai lenyűgözik őket (Cronin, Troyat, Buck), és akadnak kis, könnyű olvasmányok szuggesztív borítólappal.

Az ismeretterjesztő könyvek, brossúrák nagy része szakmai jellegű, de vannak közöttük a fiatalokkal pszichológiai, szexuális, vagy a család nézőpontjából foglalkozó művek. A fantasztikummal, boszorkánysággal, rejtélyekkel, babonákkal foglalkozó könyvek is keresettek. A barkácsolás, kézimunka, sport, utazás is helyet kap olvasmányszerkezetükben.

Az Információ és Kommunikáció Kutató Laboratórium (LASIC) végez egy szociológiai, pszichológiai, etnológiai kutatást a francia kulturális minisztérium számára a Bordeaux környéki fiatal munkások olvasási szokásairól.

Ezek a fiatalok 18 és 23 év közöttiek, fizetésük a kötelező minimálbér körüli, és bár többségükben még a szülőknél laknak (75 közül 48), függetlennek tekintik magukat. Mostoha viszonyban állnak az iskolával, amely a polgári kultúra színhelyeként jelenik meg a szemükben, és ez befolyásolja a könyvhöz fűződő viszonyukat, ellenállásukat.

A vizsgálat megállapítja, hogy közel felük erősen lecsökkentette az olvasást, amióta dolgozik, de sokan ugyanakkor a sportot is abbahagyták. Ez különösen a fiatal lányokra vonatkozik. Úgy tűnik, hogy a fiatalok számára a munka erősen szabályozza a szabadidős elfoglaltságokat. A pillanatnyi kedv számít náluk, az időt – amelyet „önmagukra” fordíthatnak – elpazarolják. Meg kell jegyeznünk, hogy ezek a fiatalok, akiket az iskolarendszer többé-kevésbé kiszorított, nemigen remélhetik, hogy szakmailag előreléphetnek. Nagyon kevesen képezik magukat tovább esti vagy levelező tanfolyamokon. Ha egyáltalán olvasnak, az olvasás tisztán öncélú cselekedet náluk. Minél szorosabban szervezett a munkájuk, annál inkább menekülés számukra az olvasás.

Megfigyelték e fiataloknál a kíváncsiság hiányát (az életkor növekedésével együtt csökken), amely szinte a kulturális vaksággal határos: a könyvek, a könyvtárak és a könyvesboltok világa tökéletesen idegen számukra. Ehhez hozzájárul a kulturális sükettség is: ha könyvekről van szó, nem figyelnek oda a tömegkommunikációs eszközökre. Számításba kell venni azt is, hogy korlátozott költségvetésük szintén akadályt jelent. (Előbb akarunk autót vezetni tanulni, jogosítványt szerezni és kocsit vásárolni.) A legfontosabb akadály azonban mégis az, hogy a kulturális fegyverzet hiányának következményeképpen nehezen tudnak olvasmányt választani, és nehezen vetik alá magukat a hagyományos könyvtári kötöttségeknek: két hét egy könyvre túlságosan kevés számukra. Ez a magyarázata annak, hogy ezek a fiatalok szívesebben vásárolnak könyvet a nagy önkiszolgáló áruházakban, ahol előre kiválogatott, főleg cselekményes könyveket találnak a többi áru szomszédságában, szeretnek még ügynökök útján, postai rendelésre is vásárolni. (Így veszik a

Cousteau enciklopédiákat, Cousteau-t ugyanis a televízióból ismerik.) Ezek a fiatalok valósággal magasztalják a könyvklubokat: házhoz kapják a könyveket, választanak helyettük, „otthon” érzik magukat az olyan helyeken, mint például a France-Loisirs üzletek.

A családi környezet elhagyása az olvasás további csökkenésével jár. (Még a napilapok olvasását is abbahagyják.)

Megállapíthatjuk, hogy azoknak a fiataloknak, akik olvasók maradtak, legalább egyik szülőjük olvas. Ezeknél a fiataloknál az iskolai emlékek nagyon erősen megmaradnak (Colette, Vian, Giono stb.), de a szülei által, ügynökök közvetítésével vásárolt műveket (enciklopédiák, Tolsztoj stb.) nem olvassák. Ezek csupán a kultúra délibábjai a számukra, a családi könyvtárak legtöbbször halott könyvtárak maradnak.

A barátok ösztönözni tudják őket sportkönyvek, képekonyvek és mindenekelőtt képregények olvasására, de az idő múlásával ezek a kapcsolatok megszakadnak, és a tájékozódás e csatornáinak igen erős hatása is megszűnik.

Nicole *Robine* a Nemzeti Tudományos Kutatóközpont (CNRS) számára készített összefoglalójában írja a következőket.

Ha a felnőtt olvasói magatartást úgy definiáljuk, mint ami egy koherens, tudatos terv eredménye, Bordeaux s a hozzátartozó agglomeráció fiataljainak interjúelemzése azt mutatja, hogy a fiatal munkás helyzete nem engedi meg a felnőtt olvasmányszerkezet kialakulását. Koherens terven azon motivációk együttesét értjük, melyek az olvasói magatartás-struktúrát is szabályozzák az olvasott anyag tükrében. Azt olvasni, amit kiválasztunk, hogy informálódjunk, vagy érveket gyűjtsünk, kedvtelésből vagy érdekből, a szakmai hasznosságot vagy kulturális előrehaladást szem előtt tartva. A motivációk ilyen íve csak azoknál a fiataloknál van meg, akik anyagi és kulturális autonómiájuk tudatában szervezik életkereteiket és szabadidejüket. Olvasói gyakorlatuk valamilyen központi érdekhez kapcsolódik, legyen az összefüggésben a gyakorolt szakmával vagy sporttal, illetve kulturális aktivitással. A nem koherens olvasói magatartás a tervek hiányát jelenti, és sporadikus, szórványos, véletlenszerűen realizált, nem keresett találkozás az olvasnivalóval. Azt olvassák, amit otthon találnak, nincs sem szervezetsége, sem fókusza érdekeiknek. Szabadidős elfoglaltságaikat és jövőbeni életkereteiket nem gondolják el.

A minta kétkezi munkásokból és szolgáltatásban dolgozókból állt, ez egyben azt is jelzi, hogy az olvasás csak a szabadidőhöz kapcsolódhat. Ekkor következik be a hirtelen szakítás a kamasz és iskolás életkeretekkel, de a választott foglalkozásban még gyökértelemek. Ebben az életkorban változnak az aktivitás fajtái, a társaság az iskolai barátságok, úgyszólván a teljes környezet. Általában nem könyvtári tagok, ha tudnak is arról, hogy van a közelben könyvtár.

Mit olvasnak mégis? Boris Vian ismerős körükben – hála sanzonjainak – noha olyan kifejezéseket is használ, melyeket nem értenek. Emile Ajar: Elöttem az élet, mert néhány életével rokonítható világ. Piaf emlékére a nyelvhasználat, zsargon jellege miatt, Segal, Pagnol, Exbrayat, San Antonio neve kerül gyakrabban említésre. Nehéz számukra a szerzők nevének megjegyzése, összetévesztik őket. Nem olvasnak egyszerre több könyvet, de általában végigolvassák. Ha azt mondják, regényeket olvasnak, ez inkább kalandregényeket, háborús vagy szerelmes regényeket takar. Az olvasás számukra nem jelent aktivitást, értékrendjük függvényében a barkácsolást többre tartják, hiszen mérhető eredménye van.

Az ifjúsági irodalomról

Franciaországban is kezdtek sorozatokat megjelentetni az ifjúság számára, ahogyan ez más országokban is az utóbbi években gyakorlattá vált. A témák alkalmazkodtak is a fiatalok érdeklődéséhez, azonban a megformálás, a stílus sok kívánnivalót hagyott maga után. Irodalmilag, az alkotás szintjén mesterkéltnek bizonyult egy részük. Thérése *Pilat** a kamaszok számára megjelentetett könyvek közül húsz társadalomképét elemezte. Az ezekben felmutatott társadalom a valóságtól távoli, idillikus, inkább az időseket vonzza. Paul *Lidsky*** a 12–14 éveseknek szóló irodalmat elemezte, és megállapította, hogy az antihősökben bővelkedő, érzelem, szenvedély és humor nélküli regények nem vonzóak. Azt javasolja, hogy e korosztálynak a könyvtárosok a felnőtt irodalomból keressenek olyan elbeszéléseket, melyek fantasztikumban gazdagok. André *Mareuil**** aláhúzza könyvében, hogy nem véletlen az, hogy sportbajnokok, mozihősök, pop-sztárok, képregények vagy tv-sorozatok agyafúrt figurái jelentik a követendő mintákat, példaképeket. A modern irodalom nem tud hőst teremteni, így az identifikatív, hősökkel azonosuló olvasási módot nem is teszi lehetővé. Pedig úgy tűnik, a mitológiákra szükség van.

A francia könyvtárosok és művelődésszociológusok azt konstatálták, hogy a jó képanyaggal ellátott könyvek vonzzák a fiatalokat, még akkor is, ha magas színvonalon íródtak. A nehéz szöveg ez esetben növeli az aspirációs szintet. Az írott nyelv egészen más, mint a napi nyelvhasználat. Ha a könyv első oldalai után kiheverik az ütközés rossz élményét, sok esetben tetszik a könyv. Nemcsak elhagyatottság élményt jelent egy szöveggel, egy szokatlan stílussal szembekerülni, de játékot is. Ezt a lehetőséget kellene a kamaszok számára készült sorozatoknak figyelembe venni, bevezetni őket a stílussal kapcsolatos játékok felfedezésébe. Néhány mű megpróbál alkalmazkodni a kamaszok által beszélt nyelvhez, ez a törekvés jobbra sikertelen, a nyelvet is elszegényíti. A magyar ifjúsági irodalomban is ismert jelenség ez. A beszélt nyelv a divathoz kötődik, s nincs szomorúbb, mint a tegnapi divat.

A kicsik számára készültek kazetták, a kamaszok és az ifjúság számára nem. Pedig hallani, hogy valaki olvas, talán olvasásra buzdít, s a kifejezések, a szókincs is fülbemászik.

A képregény

A nem olvasók, vagy keveset és lassan olvasó fiatalokkal kapcsolatban gyakran vitatják, hogy valóban a fiatalokhoz alkalmazkodó műfaj-e a képregény. A szókincs szegényes, a buborékokban mondatok és összetettebb nyelvi struktúrák helyett szavak szerepelnek. A tömegkommunikáció olyan fajtája, melynek tömeges terjesztése egybeesik a fiatalok fogyasztási igényeivel. A kommunikáció új formáinak (így volt ez a TV-vel, s a zene bizonyos típusait rögzítő hanglezet esetében is) a gyermekek és az ifjúság rögtön közönsége lesz, de a tanárok, a felnőtt világ visszautasítja.

* Lecture jeunesse 1979. máj.

** La Revue des livres pour enfants 1979. júl.

*** Mareuil, André: Le livre et la construction de la personnalité chez l'enfant Paris, Casterman 1977.

Jacques Zimmer* világít rá, hogy e műfajok történetéhez az is hozzátartozik hogy múzeumi tanulmányozásra váró tárgyak közé utalja azokat az egyetemi világ, a társadalom művelt elitje, miközben az ifjúság soraiban intenzíven hatnak. A képregény kettős jellege abban áll, hogy tükrözi azt a társadalmat, mely elutasítással reagál rá. Mélyen annak az országnak társadalmi, gazdasági, politikai valóságában gyökerezik, melyben született. A képregény tükör és egyszersmint visszautasítás, a menekülés hasonló formáját kínálja, mint a sci-fi. E műfajok megengedik a valóságra reflektálásnak azt a módját, hogy a társadalmi problémák a jövő világával kerüljenek szembe. A fiatalok a hétköznapitól való elrugaskodás mellett a valóság és a mítikus elemek ingadozására, egymásba áttűnésre reagálnak érzékenyen mindkettőben.

A kommunikáció szabályait jól ismerte *Disney*, nem tévedett abban, hogy a vonalak egyszerűsége a személyek szélsőséges sztereotipizálása, a forgatókönyv linearitása, a térbeli és időbeli fejlődés logikája közrejátszanak abban, hogy azonnal érthetők. A TV az olvasás új formáját vezette be, s egyben az olvashatóság olyan alacsony küszöbét, amely nem kedvez a nagyobb erőfeszítést igénylő olvasásnak. E hatások erősítik egymást, a serdülők és ifjak olvasási szintjének, ízlésének lecsúszása, az értéktelen olvasmányok passzív, pusztán fogyasztás-jellegű befogadása gyakran nyer magyarázatot a képregények és a TV alacsony olvashatósági szintjével.

Summázat

Noha a Gallimard Kiadó „Folio-junior”, a Seuil Kiadó „Point-virgule”, a „Fiatalok Zsebkönyve”, az „1000 soleils”, a „Chemin d’Amitié” sorozat szerkesztői igyekeztek szerint jó könyveket adnának ifjú olvasóik kezébe, tagadhatatlan, hogy a kiadás üzleti, kereskedelmi céloknak is alávetett. S hiába feltételezzük azt, hogy egy kulturálisan fejlett, magas civilizációs szinten levő társadalomban, ahol a könyv, az írás mindenütt jelen van, a fiatalok és az olvasás kapcsolata harmonikus. A könyvtárosok, művelődésszociológusok, pedagógusok, pszichológusok kénytelenek figyelmüket azokra a zavarokra fordítani, melyek a serdülők és fiatalok olvasáshoz való viszonyát jellemzik.

A gyermekkorból az ifjúkorba való átmenet mint láttuk kritikus küszöb az olvasás tekintetében. A hátrányos helyzetűek esetében az átállás nem, vagy rosszul történik. Az irodalmi minőség degradálódik. A kulturáltabb rétegekben a felnőtt olvasmányokra való áttérés jobban megvalósul, noha nem olvasók közöttük is mutatkoznak. Ez persze nem azt jelenti, hogy a fiatalok egyáltalán nem olvasnak. Egy részük könyvfaló, előnyben részesíti az igénytelen irodalmat, a képregényt, más részük éppen úgy oldja a valóságos kapcsolatokhoz, az élet realitásához fűződő zavarát, hogy menekül az olvasnivalóba, a fiktív univerzumba.

Mindenesetre el kell gondolkodnunk az olvasásra nevelés mikéntjén, hogy ne kelljen az intellektuális horizont szűkülésével, egyfajta kulturális debilitással számolnunk.

* Trousse-Livres: Les adolescents et leurs lectures 1979. okt. és 1980. márc.